

RECENZJA KSIĄŻKI
„WSPÓŁCZESNE PROBLEMY PEDAGOGIKI –
W KIERUNKU INTEGRACJI TEORII Z PRAKTYKĄ”
RED. STEFAN MICHAŁ KWIATKOWSKI

Warszawa 2021

ISBN 978–83–66879–28–7

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, ss. 524

Agnieszka Sobolewska-Popko

ORCID: 0000–0002–7384–2423

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: a.popko@uwb.edu.pl

W 2021 roku ukazała się monografia pod redakcją prof. dr. hab. Stefana M. Kwiatkowskiego, wybitnego pedagoga, kierownika Katedry Pedagogiki Pracy i Andragogiki w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, wiceprzewodniczącego Komitetu Nauk Pedagogicznych oraz wiceprzewodniczącego Komitetu Rozwoju Edukacji Narodowej PAN. Zainteresowania Pana Profesora koncentrują się wokół takich obszarów, jak: pedagogika pracy, rozwój zawodowy, edukacja ustawiczna, a ta publikacja jest dopełnieniem Jego bogatego dorobku. Do Jego najważniejszych publikacji należą: *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2006, 2008; *Szkoła a rynek pracy*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2006; *National Vocational Qualification Standards. The European Context* ITeE-PIB, Radom 2006; *Przedsiębiorstwo w rozwoju zawodowym pracowników*, IBE, Warszawa 2007; *Pedagogika pracy*, WAiP, Warszawa 2007; *Prevention of social exclusion of the youth* 2008; *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny*, ITeE, Radom 2008; *Przywództwo edukacyjne w teorii i praktyce*, FRSE, Warszawa 2010; *Przywództwo edukacyjne w szkole i jej otoczeniu*, Difin, Warszawa 2011; *Przywództwo edukacyjne – współczesne wyzwania*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014 (*Sylwetka...*). Przywołane publikacje są tylko niewielkim wycinkiem całego

dorobku naukowego Pana Profesora, który obejmuje około 500 artykułów i 82 książki (*Sylwetka...*).

Autor tak bogatego dorobku naukowego, często w swoich analizach koncentruje swoją uwagę na pedagogice pracy jako jednej z subdyscyplin pedagogicznych (Kwiatkowski, 2012, s. 39). Zastanawiając się nad istotą samej pracy, zwykle skupiamy się na jej aspektach, takich jak: obszar zatrudnienia, stanowisko, wynagrodzenie, zadania i obowiązki, a tak naprawdę ważnym podmiotem aktywności zawodowej jest sam człowiek. Stefan M. Kwiatkowski podkreśla, że w rozumieniu zagadnień z zakresu pedagogiki pracy pomocne jest szukanie powiązań między subdyscyplinami z tej samej grupy, co określić należy jako wewnątrzdiscyplinarność. Jednocześnie należy wychodzić poza dyscyplinę i wkraczać w pogranicze wielu różnych dyscyplin, co odnosi się do perspektywy transdyscyplinarnej (Kwiatkowski, 2012, s. 39).

Monografia *Współczesne problemy pedagogiki. W kierunku integracji teorii z praktyką* jest próbą spojrzenia na pedagogikę z punktu widzenia różnych dyscyplin i subdyscyplin. Jej redaktor naukowy podkreśla, że pedagogika jako dyscyplina w naukach społecznych posiada wymiar teoretyczno-praktyczny, co wskazuje na związek teorii i jej wpływu na działalność praktyczną lub też jako znaczenia zdiagnozowanych stanów praktyki na rozwój teorii. Profesor ponadto przyznaje, że droga od teorii do praktyki w pedagogice jest dosyć długa i wymagająca, często związana z podejmowaniem ryzyka, przełamywaniem stereotypów i lęków przed wprowadzeniem jakichkolwiek zmian. Kluczowe w wypracowaniu bardziej efektywnych metod nauczania, wychowywania młodych pokoleń, jest współpraca, dialog pomiędzy dyrektorami, nauczycielami, rodzicami i społecznością lokalną. Teksty zawarte w tej monografii powstały zgodnie z założeniem wyjścia od zdiagnozowania pewnego wycinka rzeczywistości społecznej poprzez wskazanie kierunków zmian i modyfikacji aż po opisanie niezbędnych warunków potrzebnych do realizacji wszelkich przedsięwzięć. Publikacja składa się z 27 rozdziałów. Głównym zamierzeniem Redaktora było ukazanie rozpoznanego stanu praktyki edukacyjnej i zaprezentowanie propozycji zmian wybranych jej obszarów. Zawarte w publikacji teksty Członków Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk odnoszą się do analiz w obszarze diagnozy i kierunku rozwoju niektórych subdyscyplin pedagogicznych w kontekście łączenia teorii z praktyką.

Poszczególne rozdziały dotyczą różnych poziomów rozwoju człowieka i nawiązują zarówno do okresu wczesnej edukacji, w zasadzie konieczności wdrożenia zmian na rzecz budowania dialogu pomiędzy szkołą, rodzicami, uczniem

i społecznością lokalną, a także wyrównywanie szans edukacyjnych, zapobieganie pogłębianiu się nierówności społecznych. Wybuch pandemii SARS-CoV-2 w pewien sposób ograniczył budowanie dialogu pomiędzy szkołą a rodzicami. Z trudnościami komunikacyjnymi mierzyli się i uczniowie, i nauczyciele, zanim nie zaadaptowali się do nowych warunków życia. Konieczność przejścia na pracę zdalną spowodowała, że większość obowiązków zawodowych i wynikających z funkcji rodzica, przeniosła się do domów. Rodzice znaczną część czasu poświęcali na wspieranie dzieci w systemie edukacji, zwłaszcza w początkach pandemii, kiedy platformy do nauki zdalnej często zawodziły. Niestety, pandemia obnażyła także nierówności społeczne, chociażby w zakresie dostępności do sprzętu komputerowego. Sytuacja była szczególnie trudna w rodzinach wielodzietnych. Niektórzy rodzice, nauczyciele i uczniowie wykorzystywali kompetencje cyfrowe, niezbędne do efektywnego wykorzystywania mass mediów, inni szybko próbowali je zdobyć lub rozwinąć, a jeszcze inni przez ich brak zostali wykluczeni i ponieśli duże straty (Jaskulska, Jankowiak, 2020, s. 58). Niewątpliwie konieczne jest rozwijanie umiejętności cyfrowych młodych ludzi.

Okazuje się, że niewystarczające jest posiadanie wiedzy, jak szukać informacji w przestrzeni wirtualnej potrzebnych w procesie uczenia się, czy też w pracy zawodowej. Umiejętności te mają także związek z unikaniem ryzyka w związku z korzystaniem z nowych technologii. Obecnie nie stoimy przed dylematem, czy człowiek chce, czy nie chce wykorzystywać mass mediów i nowych technologii w swoim codziennym życiu - zmieniająca się rzeczywistość sprawia, że człowiek musi sprostać nowym oczekiwaniom i wymaganiom. W odniesieniu do najmłodszych jednostek pojawia się problem na samym początku, bowiem aby w pełni uczestniczyć w procesie nabywania i rozwijania kompetencji cyfrowych, potrzebny jest dostęp do odpowiedniego sprzętu i łącza internetowego. Jak wynika z Raportu UNESCO, „Obecny kryzys przyczyni się do dalszego utrwalania różnych form wykluczenia. Biorąc pod uwagę fakt, że zamknięcie szkół z powodu pandemii Covid-19 dotyka 90% globalnej populacji uczniów, świat stoi w obliczu bezprecedensowych w dziejach zakłóceń cyklu kształcenia. Społeczne i cyfrowe podziały spowodowały, że najbardziej defaworyzowanym grupom grozi ryzyko utraty możliwości uczenia się oraz wypadnięcie z systemu edukacji” (Antoninis, 2020, s. 5).

Zasadne zatem jest podkreślenie konieczności wprowadzenia zmian w systemie edukacji. Warto podkreślić, że w pożądanym zmianach szkoły istotną rolę odgrywają zarówno rodzice, jak i nauczyciele, przy czym należy pamiętać, że to na tych pierwszych spoczywa współodpowiedzialność za rozwój dzieci

i obrona ich przed złą szkołą, natomiast od drugich oczekuje się podejmowania pracy nad własnym rozwojem na rzecz profesji i podnoszenie kompetencji osobistych. Natomiast kluczową zmianą wśród uczniów na rzecz zmiany szkoły i jej funkcji, jest kształtowanie w nich postawy twórczej, myślenia krytycznego i refleksyjnego, odchodzenie od utartych schematów (Kwieciński, 2021, s. 23–24).

Ważne miejsce w procesie edukacji zajmuje pierwszy jej etap. Stanowi fundament, na którym dzieci budują swoje podstawowe kompetencje, doskonalą koncentrację, uczą się odpowiedzialności, współpracy, zdobywają elementarną wiedzę. Konieczne zatem wydaje się podejmowanie rozważań w tym zakresie, które prezentowane są między innymi w publikacji pod redakcją profesora S.M. Kwiatkowskiego. Najważniejsze obszary do zmiany w tym zakresie dotyczą:

- a) przygotowania jednostki do całościowego uczenia się,
- b) dążenia do demokratyzacji środowiska szkolnego,
- c) wspierania rozwoju autonomicznej i refleksyjnej jednostki,
- d) propagowania wartości wspólnotowego życia,
- e) kreatywnego i innowacyjnego uczenia się,
- f) motywowania uczniów do stawiania pytań i poszukiwania odpowiedzi.

Dzięki tak zorganizowanej edukacji elementarnej, dzieci i młodzież będą miały szansę, by stać się równoważnym podmiotem społecznym w konstruowaniu rzeczywistości społecznej. Ważnym zadaniem, które stoi przed nauczycielami, jest szanowanie i poważne traktowanie opinii uczniów, uwzględnianie ich wytworów i prawa, aby je prezentować. Istotną zmianą jest odejście od myślenia o działaniach na rzecz dzieci w kierunku myślenia i podejmowania działań wspólnie z dziećmi. To dorośli stają się przewodnikami dzieci po świecie i dzięki swojej postawie dają dobry lub niewłaściwy przykład.

Zmiany w szkolnictwie wiążą się także z patrzeniem na szkołę jako organizację, która podlega rozwojowi i uczestniczy w procesie uczenia się. W recenzowanej monografii ten aspekt został także poruszony, co jest zasadne i niezwykle ważne. Szkoła jako organizacja powinna ciągle uczyć się i rozwijać, aby przygotować człowieka do życia w zmieniającej się rzeczywistości społecznej. O szkole jako organizacji uczącej się można powiedzieć, kiedy:

- funkcjonuje w niej myślenie systemowe, związane z chęcią i umiejętnościami podjęcia różnych procesów, zjawisk i powiązań między nimi, a nie tylko dostrzeżenie wyrwanych zdarzeń,
- funkcjonują w niej takie modele myślowe, jak: założenia, uogólnienia i analizowanie,
- wszyscy mają wspólną wizję,

- występuje zespołowe uczenie się,
- obecne jest mistrzostwo osobiste.

Ważne jest także poszukiwanie informacji na temat popełnianych błędów oraz wskazówek, w jaki sposób można korygować te błędy (Rabiej, 2013, s. 330).

Rozwój dzieci i młodzieży nie zawsze przebiega prawidłowo. Młode pokolenie wychowuje się w różnych rodzinach. W niektórych brakuje rodzicom kompetencji rodzicielskich, troski, uwagi i zainteresowania dzieckiem, co może prowadzić do zachowań trudnych, łamania prawa, a w konsekwencji do niedostosowania społecznego, które wymaga podejmowania działań z zakresu resocjalizacji. Jest to bardzo ważny obszar do podejmowania analiz w przestrzeni praktyki, czemu poświęcona jest, w pewnej części, monografia S.M. Kwiatkowskiego. Należy zwrócić uwagę na potrzebę uspołecznienia profilaktyki i resocjalizacji. Przy czym resocjalizacja jest traktowana jako reorganizacja społeczna, dlatego potrzebuje przewodnictwa, którego fundamentem powinny być ośrodki akademickie. To, co może także zakłócać proces edukacji i uczenia się dzieci i młodzieży, to brak zaspokojonych podstawowych potrzeb. Co jakiś czas słyszymy i obserwujemy w medialnych przekazach, jak skrajnie może być zaniedbane wychowawczo środowisko rodzinne. W zakresie pedagogiki rodziny wiele analiz poświęca się chociażby metodom wychowawczym. Z jednej strony głośno i z przekonaniem mówimy o szkodliwości kar cielesnych w rozwoju psychofizycznym dziecka, z drugiej strony pojawiają się wypowiedzi o małej szkodliwości klapsa. Dzieci również w dzisiejszych czasach doświadczają przemocy, ubóstwa, zaniedbania, braku miłości, choć wydawać by się mogło, że w XXI wieku, przy dużej dostępności pożywienia i jego różnorodności, większej świadomości rodziców, form wsparcia państwa, takie zjawiska nie powinny występować, a jednak dzieją się. Szczególną grupą dzieci, które wymagają wyjątkowej uwagi, są dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Wyniki badań Joanny Szymanowskiej, dotyczące jakości życia rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością w kontekście wsparcia społecznego i kultury działań pomocowych pokazują, że wśród 155 rodzin objętych badaniem, ponad 23,9% stanowią rodziny niepełne, przy czym 1,3% są to rodziny czasowo niepełne. Do czynników, które wpływają na obniżenie poczucia zadowolenia rodziców włącza się deficyty w sferze dobrobytu materialnego i dobrostanu fizycznego, wśród których największe znaczenie odgrywa możliwość zakupu sprzętu, na co wskazało ponad 44% badanych, dostęp do rehabilitacji czy likwidowanie barier. Dotyczyło to rodziców wychowujących dzieci z dysfunkcją narządu ruchu. Warto dodać, że ponad połowa z tej grupy

rodziców nie miała przystosowanego mieszkania do potrzeb, jakie wynikają z niepełnosprawności dziecka (Szymanowska, 2019, s. 200; 210).

W związku z powyższym istnieje potrzeba wdrażania edukacji włączającej, czemu poświęconych jest kilka rozdziałów ostatniej monografii S.M. Kwiatkowskiego. Potrzeba ta wynika przede wszystkim z faktu, że w szkołach ogólnodostępnych uczy się coraz więcej dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, a także uczniów korzystających z pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Kluczową zmianą jest odejście od segregacji i integracji na rzecz właśnie inkluzji, po to, by uczniowie z niepełnosprawnościami uczyli się i nawiązywali interakcje z uczniami w pełni sprawnymi, aby czuli się przynależni do społeczności szkolnej. Edukacja włączająca wiąże się z podejmowaniem wielu działań. Konieczne wydaje się podnoszenie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy w grupach uczniów zróżnicowanych pod względem ich funkcjonowania. Nauczyciele niewątpliwie potrzebują wsparcia w tym zakresie, także metodycznego. Profil nauczyciela edukacji włączającej obejmuje cztery wartości 1) docenianie różnorodności, 2) wspieranie wszystkich uczniów, 3) nastawienie na współpracę, 4) indywidualny rozwój zawodowy. Z kolei obszary kompetencji nauczycieli wiążą się z trzema komponentami: wiedzą, postawą i umiejętnościami (Watkins).

W recenzowanej monografii znajdują się teksty nie tylko dotyczące konieczności wprowadzenia zmian w systemie edukacji, ale także innych ważnych kwestii, do których niewątpliwie warto włączyć zagadnienie kształcenia nauczycieli oraz rozwijania umiejętności uczniów, w tym poznawczych. Przygotowanie do zawodu nauczyciela jest złożonym procesem. Nie należy ograniczać go jedynie do zdobycia tytułu magistra. Od nauczycieli oczekuje się doskonalenia zawodowego na rzecz profesji, uczestniczenia w szkoleniach, zdobywania nowej wiedzy. Pożądaną w tym zawodzie jest kształcenie ustawiczne.

Kierunki pedagogiczne na uczelniach wyższych cieszą się dużym zainteresowaniem. Na przykład na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku, w roku 2021/2022 studiuje 1600 studentów, przy czym zdecydowana większość to studenci kierunków pedagogicznych. Największym powodzeniem cieszy się kierunek *pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna* (Informacje...). Jako pracownik badawczo-dydaktyczny, pytam studentów na pierwszym spotkaniu o ich motywacje wyboru kierunku studiów. Z ich deklaracji wynika (niestety) czasami, że jest to przypadek. Uświadamiam sobie wówczas, że to na nas - nauczycielach akademickich ciąży odpowiedzialność za przygotowanie przyszłych nauczycieli, motywowanie ich do poszukiwania wiedzy, krytycznej, refleksyjnej analizy rzeczywistości wychowawczej.

Ważnym etapem w rozwoju człowieka jest podjęcie pracy zawodowej. Rozważania i analizy prezentowane w monografii S.M. Kwiatkowskiego dotyczą również tej przestrzeni. W zglobalizowanym świecie mamy wiele różnorodnych wzorów karier. Przy czym indywidualny wzór kariery określonej jednostki zależy od jej poziomu wykształcenia, doświadczenia zawodowego, poziomu społeczno-ekonomicznego jej rodziców, zdolności człowieka oraz możliwości, jakie daje społeczeństwo. Temat dotyczący kariery, rozwoju zawodowego wydaje się istotny zwłaszcza w dobie pandemii, kiedy nic tak naprawdę nie jest pewne, a od jednostki oczekuje się adaptacyjności do zmian, elastyczności i ciągłego podnoszenia kompetencji. Kluczową kwestią, jest podjęcie refleksji nad człowiekiem jako wartości samej w sobie i poszukiwanie odpowiedzi na pytania „Kim jest człowiek?”, „Kim człowiek już się stał?”. Istotne jest także podejmowanie autodiagnozy przez jednostkę w celu określenia jej możliwości i ograniczeń (Cybal-Michalska, 2021, s. 91-92).

W obliczu ostatnich wydarzeń, wybuchu konfliktu zbrojnego między Rosją a Ukrainą, nie sposób pominąć wątku wielokulturowości. Do Polski przybywają uchodźcy z Ukrainy. Polacy solidarnie próbują nieść pomoc wielokierunkowo, wielu z nich zaoferowało przyjęcie uchodźców do własnych domów, zapewniając zabezpieczenie ich podstawowych potrzeb. Na ten moment skupiamy się na pomocy doraźnej, jednak nikt nie wie, jak długo potrwa wojna. Jesteśmy świadomi, że dzieci ukraińskie będą włączane do system polskiej edukacji. Wymaga to podjęcia wielu działań praktycznych, przygotowania uczniów polskich na przyjęcie kolegów z Ukrainy, zachęcenie uczniów do postawy otwartości i gotowości do wspierania. W polskich szkołach uczą się dzieci z różnych krajów, z różnych kręgów kulturowych. Istotnym celem jest zapobieganie dyskryminacji, wykluczaniu, uczenie budowania dialogu. Tym zagadnieniom również poświęcona jest recenzowana monografia. Edukacja międzykulturowa jest powiązana z procesem wychowania człowieka. Tylko właściwie realizowana edukacja międzykulturowa staje się szansą lepszego zrozumienia i poznania siebie poprzez otwieranie się na Innych, bez oceniania i porównywania z sobą. Centralnym punktem edukacji międzykulturowej jest kształtowanie poczucia tożsamości, rozumianej szeroko jako przyjmowanie postawy twórczej, którą charakteryzować będzie gotowość łagodzenia spięć, konfliktów społecznych, rodzinnych, a także w doświadczaniu uczestnictwa w kulturze i strukturach społecznych.

Rozumienie znaczenia pracy człowieka oraz całego procesu przygotowania do niej, wymaga od pedagogów podjęcia namysłu nad pedagogiką pracy, której przedmiotem badań na samym początku były aspekty relacji człowiek

- wychowanie - praca (Gerlach, Tomaszewska, 2017). Wgłębienie się w istotę tej subdyscypliny pedagogicznej, uzewnętrznia ideę kształcenia przez całe życie. Zasadne jest podejmowanie rozważań w tym zakresie, co czynią Autorzy w tekstach prezentowanych w monografii S.M. Kwiatkowskiego. W zmieniającej się stale rzeczywistości społecznej nie wystarczy tylko i wyłącznie zastanawianie się nad poziomem kwalifikacji pracowników, atmosferą w pracy. Zmiany, których nikt się nie spodziewał, takie jak pandemia Covid-19 czy obecnie konflikt zbrojny na Wschodzie, generują szereg wyzwań również w przestrzeni zawodowej. Jednym z nich jest mnogość ról, jakie pełnią jednostki. Łączenie pracy zawodowej z życiem rodzinnym, prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci związane jest z ponoszeniem dużych kosztów psychicznych. Bardzo często kobiety, choć i pewnie mężczyźni, stają przed wieloma dylematami, prowadząc wewnątrz dialog, który tylko pozornie pomaga ustalić priorytety. Nie jest możliwe ocenić z subiektywnego punktu widzenia, co w danej chwili jest tym priorytetem. Jest to niezwykle trudne, rodzi wiele napięć, konfliktów w przestrzeni zarówno rodzinnej, jak i zawodowej (Tomaszewska, 2020, s. 44)¹.

Myślę, że przybywający do Polski Uchodźcy z Ukrainy, zwłaszcza kobiety, będą potrzebowały z czasem znaleźć zatrudnienie. Ukraińcy uciekając przed wojną zostawili wszystko co mieli. Z pewnością chcą zapewnić swoim dzieciom dobre warunki do rozwoju i życia, choć te zmiany nie są dla nich łatwe. Dzięki pomocy Polaków, mogą przynajmniej w jakimś stopniu rozpocząć nowy etap w życiu, w bezpiecznych warunkach. Obserwując różne akcje charytatywne na rzecz Ukrainy, można dostrzec, że już pojawiają się oferty pracy dla Ukraińców, między innymi Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Białymstoku poszukuje lekarzy ukraińskich. Kobiety z Ukrainy oferują przygotowywanie obiadów, z których dochód będzie przekazany na ich potrzeby. W przestrzeni zawodowej będziemy coraz częściej spotykać Innego, który będzie potrzebował naszego wsparcia, zrozumienia. Rynek pracy ma pewne ograniczenia. Znalezienie zatrudnienia uchodźcom, a także Polakom pozostającym bez pracy, będzie ogromnym wyzwaniem, które wymaga podjęcia wielokierunkowych działań, zaplanowanie przyjęcia odpowiednich strategii, poszukiwania dobrych praktyk. W obliczu tych gwałtownych, burzliwych przemian, potrzebna jest pogłębiona refleksja nad pedagogiką pracy, nawiązanie współpracy między badaczami, którzy eksplorują rzeczywistość w tej subdyscyplinie pedagogicznej.

---

¹ Szerzej o tych wyzwaniach pisze Renata Tomaszewska. Warta uwagi i lektury jest cała jej publikacja.

W obecnych czasach trudno mówić, że to, czego się nauczymy, jaki zawód wykonujemy, będzie stałe. Człowiek szybko przyzwyczaja się do określonych warunków życia, pracy. Niestety, współcześnie potrzebne jest elastyczne podejście, zwłaszcza w przestrzeni zawodowej. Coraz częściej konieczne jest przekwalifikowanie się, zgodnie z potrzebami rynku pracy. Ważnym aspektem są odpowiednie kompetencje, wiedza, dlatego tak niezbędna staje się edukacja dorosłych, którzy mają szansę uzupełnić swoje wykształcenie, a także rozszerzyć kompetencje i zwiększyć szanse na rynku pracy. W recenzowanej publikacji zwrócono uwagę na trzy tory edukacji dorosłych: formalnej, pozaformalnej oraz nieformalnej. Istotną kwestią jest poszukiwanie wspólnych przestrzeni w postrzeganiu edukacji dorosłych z perspektywy badaczy i polityków oświaty. Jak się okazuje, różne jest samo podejście do procesu uczenia się, przy czym twórcy reformy ujmują go jako proces indywidualny, poznawczy, zaś badacze upatrują procesu dialektyczno-kulturowego. Z edukacją dorosłych łączy się kształtowanie motywacji do uczenia się przez całe życie. Warto przywołać dane statystyczne, które dotyczą udziału osób dorosłych w kształceniu i uczeniu się. Zgodnie z danymi prezentowanymi przez Eurydice na podstawie raportu Eurostat, w Polsce w roku 2013 odsetek dorosłych uczących się przez całe życie wynosił 4,3%, przy wskaźniku 10,7% w Europie. W Polsce udział tych osób zwiększył się w roku 2018 do 5,7%, w Europie do 11,1%. W Polsce, w 2019 roku odnotowano spadek udziału dorosłych w uczeniu się przez całe życie do 4,8%, w Europie był on porównywalny z rokiem poprzednim, spadł natomiast w 2020 roku do poziomu 9,2%, w Polsce wynosił mniej niż 4%. Spadek ten najprawdopodobniej w głównej mierze wynika z pandemii Covid-19 (Oficjalna strona...). W kontekście uczenia się dorosłych w okresie starzenia się, ogromną rolę odgrywają uniwersytety trzeciego wieku i projekty unijne adresowane do seniorów.

W procesie kształcenia, uczenia się, podejmowania i wykonywania pracy ważną rolę odgrywa poradnictwo zawodowe. W monografii *Współczesne problemy pedagogiki. W kierunku integracji teorii z praktyką* także poświęcono uwagę temu zagadnieniu w obszarze wyzwań dla systemu edukacji. Najważniejsze tezy, które można wyróżnić w tym zakresie:

- poradnictwo zawodowe adresowane do uczniów stanowi istotny element wspierający w ich indywidualnych wyborach kolejnych etapów edukacji, a także w zapobieganiu niepowodzeniom na rynku pracy;
- doniosłe znaczenie odgrywa zapobieganie przypadkowym wyborom edukacyjno-zawodowym przez uczniów, co możliwe jest właśnie dzięki poradnictwu zawodowemu, które realizowane jest w szkołach;

- potrzebne jest konfrontowanie młodych ludzi z wiedzą i realnym wizerunkiem danego zawodu, aby uniknąć rozczarowań w związku z wybieraniem szkoły, miejsca pracy tylko na podstawie wyobrażeń, niepopartych żadną wiedzą;
- kształtowanie samowiedzy ucznia na temat własnych możliwości, predyspozycji i ograniczeń daje możliwości sprawstwa i adekwatnego wyboru przyszłego zawodu;
- ważne jest skuteczne odnalezienie miejsca pracy, aby możliwe było osiągnięcie satysfakcji zawodowej, doświadczanie poczucia sukcesu na miarę możliwości indywidualnych;
- brak prowadzenia skutecznego doradztwa zawodowego może prowadzić do bezrobocia, a w konsekwencji do wykluczenia i marginalizacji oraz bierności społecznej.

Walorem recenzowanej monografii jest zwrócenie przez kilku Autorów uwagi na kwestie edukacji zdrowotnej, realizowanej w szkole podstawowej. Jest to istotny obszar, zwłaszcza że realizowany w ramach podstawy programowej w przedszkolu i na różnych etapach edukacyjnych, co reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Jednym z zadań przedszkola jest stwarzanie dzieciom sytuacji, w której mogą wykazać się samodzielnością, rozwijanie zdrowych nawyków, dbanie o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym. Zadaniem szkoły podstawowej jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów poprzez wdrażanie do nawyków higienicznych, a także dbania o bezpieczeństwo własne i innych, przekazywanie wiedzy na temat zdrowego odżywiania, korzyści płynących z aktywności fizycznych i istotny profilaktyki (Dz.U. z 2017, poz. 356).

Ciekawym i ważnym obszarem poszukiwań badawczych jest pedagogika i wychowanie integralne. W monografii pod redakcją profesora S.M. Kwiatkowskiego zaprezentowano rozumienie tych kategorii z dwóch perspektyw: cywilnej i chrześcijańskiej. Postrzeganie ucznia powinno być holistyczne, zarówno w sferze fizycznej (cielesnej), jak i duchowej, co wymusza uwzględnianie w procesie wychowania aspektów: fizycznego, intelektualnego, kulturalnego, moralnego i społecznego, a także patriotycznego i religijnego. Akcentowanie patriotyzmu

w rozwoju dzieci i młodzieży wydaje się kluczowe i ważne, zwłaszcza w obliczu ostatnich wydarzeń na Wschodzie. Warto podkreślać odwagę, determinację Ukraińców, którzy walczą o wolność swojego kraju. Istotne wydaje się również rozwijanie religijności. Poprzez praktyki religijne dajemy wsparcie narodom objętym konfliktem zbrojnym. Dla osób wierzących modlitwa ma fundamentalne znaczenie, zwłaszcza w sytuacji gdy dzieje się coś, co po ludzku jest trudne do zrozumienia. Wychowanie integralne daje przestrzeń człowiekowi, który poprzez ukierunkowanie społeczne i transcendentne doskonali swoje człowieczeństwo (Łuczyński, 2015, s. 25). Z wychowaniem integralnym wiąże się relacja uznania, która staje się aksjologiczną podstawą nowego wymiaru edukacji i nowej szkoły. Mamy tutaj na uwadze relację między nauczycielem a uczniem. Najważniejsze postulaty w tym obszarze:

- szkoła i edukacja powinny być dla wszystkich, dostęp powinien być równy, istotna jest także wolność wypowiedzi,
- w budowaniu dialogu należy uwzględniać doświadczenia i przeżycia zarówno nauczycieli, jak i uczniów,
- w relacji nauczyciel - uczeń warto odrzucić z góry przyjęte założenia, bazą powinny być doświadczenia,
- istotne są takie cechy nauczyciela i ucznia, jak: autentyczność i zaufanie do własnego zdania i umiejętność jego wyrażania,
- dialog jest procesem, w którym najpierw muszą powstać myśli, które zostają zwerbalizowane, przedstawione odbiorcom, dokonuje się wymiana myśli, a następnie poszukiwanie ukrytych założeń, zasad i wartości,
- kluczowe jest poszukiwanie prawdy,
- współpraca staje się szansą do wyjścia poza subiektywny punkt widzenia.

W recenzowanej monografii poświęcono uwagę również znaczeniu pedagogiki porównawczej w kontekście kształcenia pedagogów. W procesie edukacji na poziomie wyższym warto uwzględnić komparatystykę, chociażby dla poszukiwania dobrych praktyk w zakresie szkolnictwa, doradztwa zawodowego, włączania uczniów ze specjalnymi potrzebami do systemu edukacji, na podstawie rozwiązań w innych krajach. Przyjęcie perspektywy porównawczej umożliwi szersze spojrzenie na różne zjawiska społeczne. Edukacja komparatystyczna powinna odgrywać ważną rolę w procesie globalizacji, z tego względu, że stanowi ona uniwersalną wiedzę dotyczącą różnych rozwiązań w wielu krajach w aspekcie edukacji (Kuźma, 2009, s. 309).

Podsumowując, w publikacji pod redakcją profesora S.M. Kwiatkowskiego, Autorzy podejmują problematykę zarówno edukacji na etapach początkowych,

jak i konieczności kształcenia nauczycieli i rzetelnego przygotowania do zawodu. Poszczególne rozdziały poświęcone są rozważaniom nad wybranymi subdyscyplinami pedagogicznymi.

Uważam, że poruszana tematyka w publikacji jest aktualna współcześnie. Warto tę książkę polecać nauczycielom, studentom, politykom oświatowym. Może ona stanowić także inspirację dla badaczy w poszukiwaniu ciekawych obszarów do eksploracji. Monografia jest dość obszerna, przy czym poszczególne rozdziały są spójne, łączą się i uzupełniają. Powinna być uwzględniana w ramach prowadzenia zajęć dla studentów. Redaktor monografii chciał pokazać związek wymiaru teoretycznego i praktycznego pedagogiki i osiągnął ten cel. Rozdziały są czytelne, prezentują pewien proces w analizowaniu i patrzeniu na różne zjawiska, w którym kluczowa wydaje się diagnoza, a następnie zaplanowanie koniecznych zmian oraz określenie warunków niezbędnych do ich realizacji. Książka może być także wykorzystywana jako przewodnik, który ułatwi zaplanowanie cyklu szkoleń dla nauczycieli, ponieważ poruszone zostały w niej kwestie doświadczane przez nas w codziennym życiu.

Referencje

- Antoninis, M. (2020). Światowy raport nt. edukacji - Włączanie i edukacja: dla wszystkich i *bez wyjątku*, UNESCO, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373721_pol/PDF/373721pol.pdf.multi, (06.03.2022).
- Cybal-Michalska, A. (2021). *Domena kariery i jej złożoność – o potrzebie (meta)analitycznych założeń teorii kariery dla praktyki doradztwa karier*. W: S.M. Kwiatkowski (red.), *Współczesne problemy pedagogiki. W kierunku integracji teorii z Praktyką*. Warszawa: APS.
- Gerlach, R., Tomaszewska-Lipiec, R. (red.). (2017). *Wokół podstawowych zagadnień pedagogiki pracy*. Bydgoszcz: UKW.
- Informacje dotyczące funkcjonowania Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku, <https://noe.uwb.edu.pl/>, (06.03.2022).
- Jaskulska, B., Jankowiak, B. (2020). *Jaki obraz szkoły w czasie pandemii Covid-19 wyłania się z badań nauczycieli i uczniów? Wnioski dla bliższej i dalszej przyszłości*. W: N.G. Piukuła, K. Jagielska, J.M. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii Covid-19*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.
- Kwiatkowski, S.M. *Transdyscyplinarność pedagogiki pracy*. Edukacja Ustawiczna Dorosłych, 1(76). (2012).
- Kwieciński, Z. (2021). *Edukacja wobec koniecznej zmiany*. W: S.M. Kwiatkowski (red.), *Współczesne problemy pedagogiki. W kierunku integracji teorii z praktyką*. Warszawa: APS.
- Łuczynski, A. *Integralne wychowanie młodzieży w pedagogii Św. Jana Bosko*. Roczniki Pedagogiczne, t. 7(43), 4 (2015).

- Oficjalna strona Unii Europejskiej, Kształcenie i szkolenia dorosłych, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/adult-education-and-training-56_pl, (06.03.2022).
- Rabiej, L. *Szkoła jako organizacja ucząca się*. Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. XIV,13 (2013).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017, poz. 356), <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>, (06.03.2022).
- Sylwetka prof. dr. hab. Stefana M. Kwiatkowskiego, <http://www.aps.edu.pl/instituty/institutpedagogiki/zespol/kwiatkowski-stefan-michal/> (14.02.2022).
- Szymanowska, J. (2019). *Jakość życia rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością w kontekście wsparcia społecznego i kultury działań pomocowych. Studium pedagogiczne*. Białystok: UwB.
- Tomaszewska, R. (red.). (2020), *Praca i kariera w warunkach nowego millennium. Implikacje dla edukacji*. Bydgoszcz: UKW.
- Watkins, A. *Kształcenie nauczycieli przygotowujące do edukacji włączającej. Profil nauczyciela edukacji włączającej*, Europejska Agencja Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami na podstawie projektu TE4I, https://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-profile-of-inclusive-teachers_Profile-of-Inclusive-Teachers-PL.pdf, (06.03.2022).